

نهضت نسوان شرق

به کوشش غلامرضا سلامی و افسانه نجم آبادی

سلامی، غلامرضا ۱۳۴۴ -

نهضت نسوان شرق / به کوشش غلامرضا سلامی ۱۳۴۴، افسانه
نجم‌آبادی. ۱۳۲۵ - تهران: نشر و پژوهش شیرازه، ۱۳۸۴.
۴۰۲ ص. - (مجموعه مطالعات زنان: ۲)

ISBN 978-964-7768-33-7

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

عمده کتاب براساس مطالبی که درباره «کنگره نسوان شرق (دومین: ۱۳۱۱: تهران)» در روزنامه ایران، آبان و آذر ۱۳۱۱، چاپ شده است،
گردآوری و تنظیم شده است.

۱. زنان - کنگره‌ها. ۲. زنان - وضع حقوقی و قوانین - کنگره‌ها. ۳. فمینیسم -
کنگره‌ها. ۴. کنگره نسوان شرق (دومین: ۱۳۱۱: تهران).

الف. سلامی، غلامرضا، ۱۳۴۲ - ب. کنگره نسوان شرق (دومین: ۱۳۱۱: تهران).

۳۰۵/۴۲

HQ ۱۱۰۶ / ۳ ن ۹

م ۸۳ - ۵۷۴۷

کتابخانه ملی ایران

نهضت نسوان شرق

به کوشش: غلامرضا سلامی و افسانه نجم‌آبادی

طراح جلد: حمید خانی

چاپ و صحافی: کتاب شمس

چاپ دوم: ۱۳۸۹

تعداد: ۱۰۰۰

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تلفن: ۲۲۵۶۰۹۸۳ - ۲۲۵۶۰۹۸۰

شابک ISBN 978-964-7768-33-7 ۹۷۸-۹۶۴-۷۷۶۸۳۳-۷

فهرست مطالب

۱	یادداشت دبیر مجموعه
۲	دیباچه

نهضت نسوان شرق - تشکیل کنگره زنان شرق در ایران

۱	نمایندگان تازه وارد - مرام و مقصد کنگره (۱۳ آبان ۱۳۱۱)
۴	کنگره نسوان - نطق‌های راجع به تشکیل کنگره و مرام آن (۱۷ آبان ۱۳۱۱) ...
۶	کنگره نسوان (۱۸ آبان ۱۳۱۱)
۶	کنگره نسوان (۱۹ آبان ۱۳۱۱)
۷	کنگره نسوان شرق (۲۰ آبان ۱۳۱۱)
۱۲	کنگره نسوان شرق (۲۲ آبان ۱۳۱۱)
۴۱	کنگره نسوان شرق (۲۲ آبان ۱۳۱۱)
۵۰	نمایندگان نسوان شرق در مدرسه متوسطه ناموس (۲۶ آبان ۱۳۱۱)
۵۲	دومین کنگره عمومی نسوان شرق (۶ آذر ۱۳۱۱)
۵۶	کنگره نسوان شرق (۸ آذر ۱۳۱۱)
۸۷	کنگره نسوان شرق (۹ آذر ۱۳۱۱)
۱۰۰	کنگره نسوان شرق - جلسه چهارم کنگره (۱۰ آذر ۱۳۱۱)
۱۱۳	آخرین جلسه کنگره (۱۱ آذر ۱۳۱۱)
۱۱۴	کنگره نسوان شرق - جلسه چهارم کنگره (۹ آذر ۱۳۱۱)
۱۲۷	کنگره نسوان شرق آخرین جلسه کنگره (۱۳ آذر ۱۳۱۱)

کنگره نسوان شرق بقیه جلسه پنجم کنگره (۱۴ آذر ۱۳۱۱).....	۱۵۱
کنگره نسوان شرق بقیه آخرین جلسه کنگره (۱۵ آذر ۱۳۱۱).....	۱۶۹
کنگره نسوان شرق در اداره پیشاهنگی ایران (۱۶ آذر ۱۳۱۱).....	۱۸۱
کنگره نسوان شرق در اولین کودکستان ایرانی (۱۷ آذر ۱۳۱۱).....	۱۸۹
کنگره نسوان در مدرسه دخترانه امریکایی (۱۸ آذر ۱۳۱۱).....	۱۹۹
کنگره نسوان شرق در جمعیت نسوان ترقیخواه (۲۰ آذر ۱۳۱۱).....	۲۱۴
کنگره نسوان شرق در مدرسه ناموس (۲۷ آذر ۱۳۱۱).....	۲۲۱
کنگره نسوان شرق - بقیه از شماره قبل (۲۸ آذر ۱۳۱۱).....	۲۲۶

پیوست‌ها.....	۲۳۲
پیوست ۱. کنگره زنانه در تهران (چهره‌نما، ۱ ربیع‌الاول ۱۳۵۱).....	۲۳۳
پیوست ۲. شرح مصاحبه با رئیس کنگره زنان شرق	

(اطلاعات، ۱۲ آبان ۱۳۱۱).....	۲۳۳
پیوست ۳. اوقات ملاقات نمایندگان کنگره نسوان شرق	

(اطلاعات، ۱۴ آبان ۱۳۱۱).....	۲۴۲
پیوست ۴. جمعیت نسوان وطنخواه ایران (اطلاعات، ۱۶ آبان ۱۳۱۱).....	۲۴۲
پیوست ۵. در جلسه دیشب بانوان (اطلاعات، ۱۷ آبان ۱۳۱۱).....	۲۴۷
پیوست ۶. کنفرانس زنان شرق (اطلاعات، ۱۹ آبان ۱۳۱۱).....	۲۵۶
پیوست ۷. از مقالات وارده: مرام کنگره زنان شرق	

(اطلاعات، ۲۲ آبان ۱۳۱۱).....	۲۵۸
پیوست ۸. محترمه کنگره نسوان شرق (اطلاعات، ۲۹ آبان ۱۳۱۱).....	۲۶۳
پیوست ۹. افتتاح کنگره زنان شرق (شفق سرخ، ۳ آذر ۱۳۱۱).....	۲۶۳
پیوست ۱۰. روز افتتاح کنگره زنان (اطلاعات، ۵ آذر ۱۳۱۱).....	۲۶۳
پیوست ۱۱. در آخرین جلسه کنگره نسوان (اطلاعات، ۱۵ آذر ۱۳۱۱).....	۲۶۴
پیوست ۱۲. از مقالات وارده: راه علاج (اطلاعات، ۲۰ آذر ۱۳۱۱).....	۲۶۵
پیوست ۱۳. از مقالات وارده: راه علاج (اطلاعات، ۲۱ آذر ۱۳۱۱).....	۲۷۰

پیوست ۱۴. (چهاره‌نما، ۲۰ شوال ۱۳۵۱).....	۲۷۵
پیوست ۱۵. مجمع اتحادیهٔ نسوان آسیا در هندوستان	
(عالم نسوان، آبان ۱۳۰۹).....	۲۷۶
پیوست ۱۶. کنگرهٔ نسوان شرق (سالنامه پاریس، ۱۳۱۲).....	۲۷۷
پیوست ۱۷. مرام و مقصد کنگرهٔ نسوان شرق	
(سازمان اسناد و کتابخانه ملی).....	۲۸۱
پیوست ۱۸. مجمع کشف حجاب (اطلاعات، ۸ خرداد ۱۳۰۶).....	۲۸۶
پیوست ۱۹. اندکی از تاریخچه کشف حجاب در ایران (بانو، دی ۱۳۲۳).....	۲۸۶
پیوست ۲۰. چرا و چگونه «فمی نیست» شدیم؟ (مسائل ایران، دورهٔ دوم).....	۲۹۶
پیوست ۲۱. قانون راجع به ازدواج.....	۳۰۱
پیوست ۲۲. قانون لزوم ارائه گواهینامه پزشک قبل از وقوع ازدواج.....	۳۰۶
پیوست ۲۳. حقوق معلمین در سال ۱۳۱۲.....	۳۰۷
پیوست ۲۴. خانهٔ امید (عالم نسوان، آبان ۱۳۰۷).....	۳۰۹
پیوست ۲۵. چه کسی به یاد خانم مدیر است؟	
(زن روز، ۲۹ شهریور ۱۳۴۸).....	۳۱۳
پیوست ۲۶. (معرفی نامهٔ صدیقه دولت‌آبادی).....	۳۲۹
پیوست ۲۷. (نامه جمعیت نسوان وطنخواه به صدیقه دولت‌آبادی).....	۳۳۰
پیوست ۲۸. کنگرهٔ آتی بین‌المللی زنان (لوژورنال، ۶ فوریه ۱۹۳۵).....	۳۳۱
پیوست ۲۹. (نامهٔ سفارت ایران در پاریس، ۲۳ بهمن ۱۳۱۳).....	۳۳۲
پیوست ۳۰. (نامهٔ وزارت امور خارجه، ۱۲ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۳
پیوست ۳۱. (نامهٔ وزارت معارف، ۲۰ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۴
پیوست ۳۲. (ترجمه و خلاصه نامه نورحماده، ۲۳ بهمن ۱۳۱۳).....	۳۳۴
پیوست ۳۳. (نامهٔ وزارت امور خارجه، ۶ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۶
پیوست ۳۴. (نامهٔ ابوالفضل حاذقی، ۱۰ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۶
پیوست ۳۵. (نامهٔ وزارت معارف، ۱۴ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۷
پیوست ۳۶. (نامهٔ وزارت امور خارجه، ۲۰ اسفند ۱۳۱۳).....	۳۳۸

- پیوست ۳۷. (یادداشت وزارت معارف، بدون تاریخ)..... ۳۳۹
- پیوست ۳۸. کنگره بین‌المللی فمینیست (لو تان، ۲۱ آوریل ۱۹۳۵)..... ۳۳۹
- پیوست ۳۹. (نامه وزارت امور خارجه، ۱۶ اردیبهشت ۱۳۱۴)..... ۳۴۰
- پیوست ۴۰. کنگره زنان شرق در استانبول و نماینده ایران
(چهره‌نما، ۱۵ ربیع‌الثانی ۱۳۵۴)..... ۳۴۱
- پیوست ۴۱. نورحماده در تهران (مهدیقلی هدایت، خاطرات و خطرات) ... ۳۴۱
- پیوست ۴۲. کنگره عمومی نسوان در ترکیه برای اولین دفعه در تاریخ
اجتماعی زن‌های شرق با زن‌های غرب (ایران، ۱۱ فروردین ۱۳۱۴).... ۳۴۴
- پیوست ۴۳. کنگره بین‌المللی زنان تقاضای کنگره از دول، مسأله
تابعیت زنان و شناسایی حقوق آنها (اطلاعات، ۲ اردیبهشت ۱۳۱۴) .. ۳۴۵
- پیوست ۴۴. نماینده زنان ایران در کنگره بین‌المللی نسوان در
اسلامبول (اطلاعات، ۱۴ اردیبهشت ۱۳۱۴)..... ۳۴۵
- پیوست ۴۵. کنگره بین‌المللی نسوان، خلاصه جلسات کنگره
(اطلاعات، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۱۴)..... ۳۴۹
- پیوست ۴۶. (نامه وزارت داخله به حکومت همدان، ۲۴ مهر ۱۳۱۱)..... ۳۵۵
- پیوست ۴۷. (نامه حکومت همدان به وزارت داخله، ۵ آبان ۱۳۱۱)..... ۳۵۵
- پیوست ۴۸. (نامه وزارت داخله به حکومت همدان، ۱۰ آبان ۱۳۱۱)..... ۳۵۷
- پیوست ۴۹. (نامه حکومت همدان به وزارت داخله، ۸ آذر ۱۳۱۱)..... ۳۵۸
- پیوست ۵۰. در انجمن ادبی ایران (اطلاعات، ۵ اسفند ۱۳۱۴)..... ۳۵۹
- کتابنامه..... ۳۶۱
- تصاویر..... ۳۶۵
- نامنامه..... ۳۸۳

یادداشت دبیر مجموعه

هفتاد و دو سال پیش دومین کنگره عالی نسوان شرق با حضور نماینده زنان کشورهای ترکیه، سوریه، لبنان، یونان، مصر، تونس، هندوستان، افغانستان، جاوه، عراق، حجاز، چین، ژاپن، استرالیا و زنگبار با هدف «تبلیغ برای تساوی زن و مرد» در ایران برگزار شد. با اینکه در مقدمه این کنگره مقرر شده بود که حاصل مباحث و جلسات و سخنرانی‌های کنگره در کتابی گردآوری و به زبان‌های عربی، فارسی و فرانسه چاپ و در سایر مراکز و سازمان‌های دیگر کشورها نشر گردد، اما از مباحث این کنگره تنها گزیده‌هایی از گزارش روزنامه ایران، در مجله مطالعات اسلامی^۱ به زبان فرانسه ترجمه شد. در واقع، این هدف که در زمان خود به وقوع نپیوست، اکنون در کتاب حاضر محقق شد تا سهمی را در حفظ و مطالعه این حرکت مهم تاریخی داشته باشد.

کنگره اول نسوان شرق در سال ۱۹۳۰ در دمشق برگزار شد و هدف آن گذشته از اتحاد کامل زنان از فرهنگ، نژاد و مذهب مختلف، نظارت بر شرایط زنان در جوامع کشورهای شرقی بود. چنانچه متولیان آن بر این بودند که کنگره نسوان شرقی «حق دارد که از همه ممالک شرقی و از هر مملکتی که لازم دید اصلاحاتی که به نظرشان می‌رسد تقاضا کند.» (ص ۹۹)

کنگره دوم در ادامه مصوباتی تشکیل می‌شد که حاصل‌اش مطالباتی بود برخاسته از نیازهای آن زمان زنان کشورهای شرق و تأکید آن بر برابری زن و مرد در آموزش و اشتغال و دستمزد و نیز کسب بسیاری از حقوقی تضییع شده و در

1. Revue des Etudes Islamiques, VII, 1 (1933): pp. 45-141.

واقع آخرین کنگرهٔ نسوان شرق بود، چرا که علیرغم تشکیل کنگرهٔ سوم نسوان شرق در استامبول و دعوت از نمایندهٔ ایران، این کنگره همزمان با برگزاری کنگرهٔ دیگر با حضور نمایندگان کشورهای غربی و اروپایی، فراتر از ملل شرق به کنگرهٔ بین‌المللی تبدیل گردید.

در آن زمان، زنان ایران حرکتی را آغاز کرده بودند که در طول تاریخ زندگی فردی و اجتماعی خود بی‌سابقه و در عین حال برای زنان برخی از کشورهای شرقی نیز نمونه محسوب می‌شد. بنابر گفتهٔ مستوره افشار نایب رئیس کنگره اگرچه دیروز وضعیت زنان ایران «... بسی رقت‌انگیز و ترحم‌آور بود. زن ایرانی حق حرف زدن در کوچه و خیابان با مردان فامیل خود نداشت... زن ایرانی مجبور بود در خانه به پدر و شوهر و برادرانش اطاعت کند و در کوچه و خیابان نیز مطیع همه مردهای بیگانه بشود. در خیابان‌ها اندرون [و] بیرون ترتیب داده از طرفی که زن راه می‌رفت مرد حق عبور نداشت. و در بعضی از خیابان‌ها از ساعت معین زن حق عبور نداشت. زن ایرانی حق نداشت که از حقوق زنان دفاع نماید چنان که [وقتی] مدیرهٔ محترمه مجلهٔ جهان زنان خانم فخر آفاق پارسا از حقوق زنان دفاع کرد دو سال محکوم به تبعید شد». (ص ۶۵) اما از دید ایشان دیگر شرایط به کلی تغییر کرده بود و حتی دستاوردی که این کنگره برای خواهران مشرق زمین داشت «قانون ازدواج [بود] که دو سال پیش از طرف وزیر محترم عدلیه در ایران وضع شده و فواید آن در زندگی زنان مسلمان بی‌اندازه مؤثر و مسلم است کوشش و اقدامات جدی برای وضع قانون مزبور که در اکثر ممالک اسلامی موجود نیست، نمایند». (ص ۶۸)

شکل‌گیری نهضت نسوان شرق در آن سال‌ها با جنبشی که امروز به عنوان نمونه در کشورهای جهان عرب آغاز شده متفاوت است. همان‌گونه که با مطالعهٔ کتاب حاضر درمی‌یابیم که نهضت با خاستگاه‌های مردمی و به‌طور خودجوش پدیدآمد، حال آنکه در جوامع قدرتمدار کشورهای عرب امروز شاهد پیدایش جنبش‌های حکومتی هستیم. آنچه امروز در کشورهایی مانند مصر، اردن، قطر و بسیاری دیگر از کشورهای عرب مشاهده می‌شود ظهور جنبش‌های اجتماعی

زنانی است که با هدایت همسران رهبر و جوانی که جایگزین پدران سنتی‌شان شده‌اند، گام به عرصه عمومی گذاشته که با جلوه‌ای از حرکت اصلاح‌گرایانه در پی دستیابی به مشروعیتی جدید هستند. یکی از افراد بارز در این جنبش سوزان مبارک - همسر رئیس‌جمهور مصر حسنی مبارک - یکی از عوامل اصلی تشکیل «کنفرانس زنان عرب» و اولین رئیس آن نیز بوده است.

با مقایسه مباحث و مطالبات و نیز مواد مرامنامه کنگره، می‌توان مشاهده کرد که معضلات زنان در هفتاد سال پیش با آنچه جامعه امروز زنان با آن روبروست چندان تفاوتی ایجاد نشده بلکه شاید برخی مشکلات خطیر دیروز، به عنوان یک واقعیت عادی در زمره امور جاری امروز به حساب می‌آیند.

تلاش زنان پیشقراول در این کشورها از همان آغاز، مطالبه حقوق پایمال شده و جایگاه واقعی و انسانی زن در چارچوب حفظ فرهنگ، آیین و مذهب‌شان و نیز با نگاهی به دستاوردهای مطلوب زنان غرب بشمار می‌آمد. سیاست‌های حکومت ایران در آن روزها در حصول این آرمان‌ها از کشورهای همسایه پیشی داشت. گذشته از حضور نمادین نمایندگان ایرانی در مجامع بین‌المللی که برای دولتمردان آن روزگار اهمیت خاصی داشت در عین حال می‌توان شاهد همسویی افراد و مراکز دولتی با حرکت‌های آرمانی و برابری خواهانه زنان بود که امکان ارزیابی آن در مطالعه حاضر ارائه شده است.

زیبا جلالی نائینی